

ŞAİR YOLU Sibgat HEKİM

Aktaran: Ülkü POLAT*

Özet

Amil Afzal Yeni Dönem Tatar Edebiyatının önde gelen isimlerinden birisidir. Özellikle mizahî, lirik, satirik şiirleriyle tanınmıştır. Eserleri genelde halk, toprak ve Tukay temalarından beslenir. Bu makalede Amil Afzal'ın kısa fakat zorlu şairlik yolu, çok yönlü bir şair oluşu, özellikle hicivlerinin keskinliği ve yoğunluğu bakımından Tatar Edebiyatında tek oluşu ve şairin "Tukaycılığı" üzerinde durulmuştur. Bu konuyla ilgili olarak Sibgat Hekim: "Tukaycılık" ruhu yazarın eserlerine işlemiştir", der. Şairin şiirlerinden de bazı örneklere yer verilerek sanatında ön plana çıkan özelliklere dikkat çekilmiştir. Hekim, Afzal'ın şiirlerinin insanda tekrar okuma isteği uyandırdığını, onların her okuyuşta insanda sanki yeni bir şey söylemek istiyormuş gibi bir his yarattığını belirtir, ona göre asıl şairlik de budur. Halk ve halkın yaşamı Afzal için ön planda olmuştur, halktan aldığı şiir yeteneği ile halka hizmet etmek tek amacıdır. Eserlerinde, kendi hisleri, iç dünyası, halkın yazgısıyla birleşir.

Anahtar Kelimeler: Amil Afzal, Tatar Edebiyatı, Tatar Şiiri, Tatarlarda Hiciv, "Tukaycılık"

Way of The Poet

Abstract

Amil Afzal is one of the prominent names in the New Period of Tatar Literature. Especially, he has been known for his humorous, lyric and satiric poetries. Generally, in his works he is nourished from the themes of the people, earth and Tukay. In this article, it is emphasized on the Amil Afzal's short but difficult road of poesy, being as a versatile poet, especially the uniqueness of his satires' sharpness and density in the Tatar Literature, and the poet's "Tukayism". On this subject, Sibgat Hekim said "the soul of Tukayism is engraved in his works". It is also given examples to point out the prominent features of poetries of the poet. Hekim mentions that Afzal's poetries give feeling to read them again, with each of the reading it is felt like they try to say something different. According to him, this is the real poesy. The people and the life of the people are foreground for Afzal, it is his only purpose to serve the people with his talent for poetry which he acquire from the people. In his works, his own emotions and inner world merged with destiny of the people.

Key Words: Amil Afzal, Tatar Literature, Tatar Poetry, Satire in Tatars, "Tukayism"

---

* Öğr. Gör. , Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü , ulkupolat@kilis.edu.tr

Amil Afzal hakkında bir yazım vardı. Ona tekrar dönmek istedim. Eğer doğru anlamadıysan ona yeniden dönüp tekrar okuyorsun. Benim böyle elimden düşüremediğim şairlerim vardır. Sadece Tatarlardan değil. Çok milletli Sovyetler Birliği Edebiyatını da dikkate alıp söylüyorum. Amil Afzal bu büyük edebiyat isimlerinden birisi benim için. Kendisine çekiyor. Şiirleri tekrar bir şey söylemek istiyormuş hissi uyandırıyor. Şairlik de belki, bundadır.

Amil Afzal'ı otuz yıldan fazla zamandır Magnitogorsk şehrinden yazdığı şiirlerinden itibaren tanıyorum. Şiir yolu: Aktanış – Magnitogorsk – Şerip köyü – Elmet. Kısa lakin Amil Afzal meşakkatli yol geçmiş bir şair. Aslında bugünkü konumuna sadece gayret ve kahramanlık ile ulaşmıştır. Manevi kahramanlığı da ilave ediyorum.

Otuz yıldan fazla zamandır tanıyorum, dedim. Şimdi şairin portresi hakkında düşünüyorum. Şairin yüzünde zamanın izleri görülüyor. Şiirleri tekrar tekrar okunmuş. Bunlardan şairin şahsiyeti ortaya çıkıyor, portresi beliriyor, ismi doğuyor. Tukay için, Tatar halkı sadece iki kelime ile «Dürüst Tukay» demiş. Kavi Necmi, Taktaş hakkında « Taktaş, o şüphesiz benim gönlüm» – der dururdu. Hiçbir tartışmaya yer yok, sadece isimler kalıyormuş: Taktaş, Tufan, Celil... Yalnızca isimler.

Amil Afzal dışarıdan geldi, dönüp Magnitogorski'den, Başkurdistan'dan, Şerip köyüne yerleşti. Şerip'den Elmet'e. Sürekli Kazan'da kalmadı. Yazarların büyük toplantıları, kongreleri olduğunda, bir görünüp giderdi. Kürsülere de çıkmadı. Her zaman kıyıda gibiydi. Fakat şiirlerinden tamamen bambaşka bir etki kalır. Bu «dışardalık» iz bırakmadan yok olur, gider. Şairin yurttaşlığı şiirlerindedir.

Şair, karakterdir. Uzun süre arzu edilen bir karakter. Bunu da şiirleriyle yaşatır. Bazılarında çabuk açılır, Tukay'da olduğu gibi. Bazılarında uzun sürede biçimlenir. Her yeteneğin kendi hayat yolu, kendi biyografisidir. Benim için bir şey aşikâr şimdi: Şair isminin yaşadığı sürece şairdir. Beni bu fikre Tufanların, Celillerin yazgısı getirdi. Her şairin kendi biyografisi kendi karşıtlıklarıdır. Şiiri duygular, karşıtlıklar bir bütün haline getirir. Amil kendisi güzel söylemiş, «Kurşun gibi sıcak şiir yazıyorum» demiş. Şairin dışarıdan kendi hastalığı gibi hissedilen şeylerin de ondandır ki içindeki hisleri karıştıktan sonra sadece kendisinin olmadığına inanmaya başlıyorsun. Amil'in Şerip köyü şiirlerinde ben bunu gördüm. Şairin kendi hisleri başkalarının yazgısına da dönüşüyor, büyüyor.

Bögëlmedim,
 Birêlmedëm çirge
 Monıñ ciñep kayğı –
                     sağışlarınıñ,
 Têşëm kısıp,
 Şuşı tuğan cirge
 Un tırnağım bēlen
                     yabıştıım.

Hem
 Cir bērdē miña Salsal
                     köçen,
 İrkēn sulış ördē ülenner...

*Bükülmedim,
 Yenilmedim çirkinliklere.
 Kaygısını yenip endişe –
                                     özlemlerin,*

*Dişimi sıkıp
 Bu memlekete
 On turmağım ile
                                     yapıştıım.*

*Ve
 Toprak verdi bana Salsal
                                     gücünü,
 Hür nefes üfledi otlar...*

Bu şiirde bana en hoş gelen mısra: «Yere on tırnağım ile yapıştım». Bu mısra olmasa kişinin ruh hali anlaşılamazdı. Bir mısra. Bütün şiiri yoğun, dramatik yapıyor. Şiir böyle bir mısra oluşturularak yazılır, şair de o mısralardadır.

Amil Afzal en başta, tâ ilk şiirlerinden itibaren toprağa sarıldı. İkinci sağlam sarıldığı konusu ise Tukay. Vatan, halk. Tukay kendi ardından kimleri sürüklememiş! Sadece peşine takılmayla büyük şair olunmuyor elbette. Tukaycılık Amil Afzal'ın sanatının ruhundadır. Tukay ruhu onun bütün şiirlerine sinmiştir. Tukay'dan geçen en güzel sıfatlar ise dürüstlük, doğruluk, vicdan ve sanatta tutarlılıktır.

Tuğay yıldızına qarap
                     bardım,
 Qayda yañğır, qayda buran.
 Tuğay yıldızına qarap
                     bardım,
 Qayda urman, qayda toman.
 Tuğay yıldızına qarap
                     bardım,
 Aç-yalañaç derviş sıman.
 Tuğay yıldızına qarap
                     bardım, –
 Gömër buyına bër iman.

*Tukay yıldızına bakıp
                                     gittim,
 Nerede yağmur, nerede boran.
 Tukay yıldızına bakıp
                                     gittim,
 Nerede orman, nerede sis.
 Tukay yıldızına bakıp
                                     gittim,
 Aç – çıplak derviş gibi.
 Tukay yıldızına bakıp
                                     gittim,
 Ömür boyunca aynı vicdan.*

Şiiri bilinçli olarak bütün olarak yazdım. Fikri bulunmuş, şekli bulunmuş, özlü, dolgun. Bütün şiir işte böyle meydana geliyor, diye söylemek için bütününü verdim. İşte burada da yine tek mısra: « Ömür boyunca aynı vicdan». Ah, bunun gibi bir mısra! Bu bir mısra – tek vicdan, şairi uzun, çetin yollar boyunca, uzak yollar aşarak alıp gider de şimdi.

Farklı mısralardan arıyorum ben çoğu zaman şairi. Bir yerde – «Aralıksız hasretken bu dünya». İkinci yerde: « Demlenen bal rakısı gibi sarı güneş». Üçüncü yerde: «Sıçratıyor sihirli hakikatler, uyuklamıyor Çulman bile». Dördüncü yerde:

Zaman tübenlëğë, zaman
biyëklëğë –
Barı da bëzden iken.
Yeşev dörëslëğë, vöcdan
dörëslëğë
Altın bizmen iken.

*Zamanın alçaklığı, zamanın
uzunluğu –
Hepsi bizdenmiş.
Hayatın gerçekliği, vicdanın
doğruluğu
Altın el kantarı imiş.*

Şair bende böyle birikiyor. İç dünyasını yani fikirlerinin hangi tarafta dolaştığını görüyorum. Şiir mısralarının felsefi dönemeçleri boyunca yürüyorum. Bütün çevre – yönler uyuduğunda, uykusuz gece geçiren Çulman bana çoğu şey hakkında anlatıyor.

Amil Afzal şiirleri Tukay şiirlerinin kuyruğuna bağlanıp gidiyor gibi.

Başlağan eşëmnë kıuyıp,
Utıram salkınlık toyıp.
Niktër küñëllerëm boyık
İrtelerën da, kiçlerin de.
Erëm kebëk daruv tatıp
Aptırağaç, toram yatıp.
Köçlë vaqıt, dertlë vaqıt,
Yoqlasam, këre töşlerge.
Yazmışımniñ yarığı kildë,
Yalğızlık şaytanı köldë,
Çëllenë sarı köz ciñdë,
Bu sağışlardan nişlerge!

*Başladığım işimi bırakıp,
Oturuyorum serinlik hissedip.
Her nedense gönlüm sıkıntılı
Sabahları da akşamları da.
Pelin gibi şifa taşıyıp
Muhtaç olunca, dinlenip duruyorum.
Güçlü zaman, şevkli zaman
Uyusam, giriyor rüyalara
Yazgımın aralığı geldi,
Yalnızlık şeytani güldü.
Yaz sığağını sarı sonbahar yendi,
Bu hasretlerden ne yapmak gerek!*

«Demlenen bal rakısı gibi sarı güneş». «Yaz sığağını sarı sonbahar yendi» ile gelip birleşiyor. Şairin gönlünde hisler işte böyle kimıldanıyor.

Amil Afzal, lirik, zor lirik. Ayrıca, mizahı seven, satirik bir şair. Hicvinin keskinliği, yoğunluğu bakımından bugün Tatar şairleri içerisinde tektir: «Esmabike Canım, Ahiret», «Tevekkel ebi¹⁶»lerden başlayıp otuz yıl boyunca aralıksız yazıp gelmiş satirik eserlerini tekrar bir kez okuduktan sonra, gönülde iyice yer etti. Aralıksız, düzenli tarzda yazılmış eserler. Partinin son vaktinde bizim hayatımızda, yaşama biçimimizde rastlanan «Alkolizm, devleti aldatma, göz boyama, rüşvetçilik» gibi hepimizin canını sıkıyan olumsuzluklara ilişkin hükümleri vesilesiyle şairin yazdığı satirik eserler bende farklı bir merak uyandırdı. Bu temaya başkaları da temas etmiş. Temas etmiş ama unutulmuşlar. Veya akıllarına geldiğinde, bazen yazmışlar. Amil Afzal'ın sanatında bu, biraz önce söylediğim gibi düzenlidir. Doğruluğu, sanatının temel eğilimidir. İşte örnek için bazı şiirler. «Totıp ciber apayım¹⁷ »_ « Tereze töbë sayın ömët itëp yürüvçë Ahun¹⁸». Hangimizin diline girmemiş « Öf-öf itëp¹⁹» veya «Mıyık boram²⁰ »_ Kenardan bakıp duran «Batırlar²¹», «Kızıl balçık²²» promartelinde²³ « Eyde yarar²⁴» kolhozunda « Uylap tabuvçı kıyan²⁵». Bunların isimlerinden bile bize ait duygular uyanıyor.

Şair için bu tema asla geçici olmadı. Dur, daha güçlü söylemedim mi diye, hızlı hızlı arkasına bakıp, yazdıklarını avucunun içinde buruşturup da başlamadı. Kendisinin dediği gibi, gerçeği «yarıp koyduğu» eserler uzun ömürlü, bunlar yaşıyor. Gerçekte doğru yetenekli birisinin her hangi bir şey söylemesini beklemiyor. Onun için halk var. Halkın yaşamı var.

Aç kışe yuk,	<i>Aç insan yok,</i>
Hoşuklar tip-tigöz,	<i>Hukuklar eşit,</i>
Tormış ısuuları törlöçe:	<i>Hayat yöntemleri çeşitli:</i>
Bërev yabık, e bërevler	<i>Bazısı cılız, bazıları</i>
simöz,	<i>semiz</i>
Avtomobilë bar bëriçe.	<i>Otomobili var birkaç tane.</i>
Çorlar üte, hem üzgere	<i>Çağlar geçiyor ve değişiyor</i>
yıllar,	<i>yıllar,</i>

¹⁶ «Kararlı Babaanne»

¹⁷ «Tutup gönder ablamı»

¹⁸ «Her pencere dibi umut edip yürüyen ustabaşı Ahun»

¹⁹ «Öf-öf edip»

²⁰ «Bıyık Buruyorum»

²¹ «Kahramanlar»

²² «Kızıl çamur»

²³ SSCB döneminde kolhoz ve solhozların faaliyetleri ile ormancılık faaliyetlerinin katılımıyla oluşturulmuş kooperatif.

²⁴ «Haydi Tamam »

²⁵ «Düşünüp Bulan Tavşan»

Nefēsē caylaşmıyça
toramı: *Ruhu uyum sağlamadan*
Şeherēnde zaman mēşçanı *durur mu:*
bar, *Şehrinde zaman burjuvası*
Avılında – zaman ulağı. *Köyünde zaman feodal beyi.*

Görebilmek de gerek. Görebildiğini sanat eseri derecesine ulaştırmak, yetenek, ustalık gerektiriyor. Ellili yıllarda yaratılan «Tevekkel ebi»ler, daha sonra yazılan «Öf-öf İtēp», «Mıyık boram»lar çoktandır dilimize yerleşti. Tukay'ın, Babiç'in satirik gücü devamlıymış, ikinci nesilde de bunun şekillenmesi sürüyor.

Amil Afzal hem lirik, hem satiriktir. Tek hayat, tek gönül, tek sanat. İkişi birlikte olduğunda şairin gönlünün her köşesi, en ücra kıyıları tamamen açılıyor.

Bu şairin şiire giden yolu ibretliktir. Ona hiçbir zaman üniversite bitirmek de doğru gelmiyor. Tezgâhtan köye, sonra petrol işçileri arasında... Kısacası o hayatın içinden biri. Tek amacı halktan aldığı şiir yeteneği ile bu halka hizmet etmektir. Bu yazıyı yazdıran şey de onun bu özelliğidir. Şairler çok, şiirler çok. Bazen bunlar arasından gerçek şairleri ayırmak istiyorum, onlara dikkat çekmek istiyorum. Böyle yapılmadığında kaybolup gitmeleri muhtemel.Şimdi sözü yeniden şairin kendisine bırakıyorum:

Poēziya,
Siņa bağışladım
İzgē minutların gomērnēñ;
Sinēñ bēlen tañnar qarşıladım,
Sinēñ öçēn ülēp tērdēdēm.
Şıgır bulıp tuvdı emanetēm,
Şıgır bulıp çıktı ħesretēm;
Maturlıa-çiksēz meħbetēm,
Yavızlıa – çiksēz nefretēm.

Şiir,
Sana bağışladım
Mukaddes dakikalarını ömrün;
Senin ile şafaklar qarşıladım,
Senin için ölüp dirildim.
Şiir olarak doğdu emanetim,
Şiir olup çıktı hasretim;
Güzelliğe – sınırsız muhabbetim,
Kötülüğe – sınırsız nefretim

Sibgat Hekim